

تاریخ

کنکور ۹۹

۱۱ و ۱۲

بازنویسی کامل

درسنامه جامع و آموزشی

پرسش‌های چهار گزینه‌ای
هدف دار با پاسخ تشریحی

بیش از ۱۱۰۰ تست

نمودار توالی رویداد

ریحانه لطفی

سخن ناشر

چرا باید آدم رشته اول انتخاب خود را در دانشگاه، «تاریخ» انتخاب بکند و بعد نیز، دو رشته مرتبط در کارشناسی ارشد بگیرد و نرود دکتری بخواند و هر دو رشته نیز تاریخ باشد؟

لابد علاقه داشته است. لابد علاقه زیاد داشته است. لابد تاریخ را با درونیاتش پیوند زده است و دنیا را از پنجره تاریخ دیده است، بی آنکه حتی خودش بداند.

نویسنده و مدیر علمی درس تاریخ پایه کنکور مشاوران آموزش، چنین فردی است. خانم ریحانه لطفی و من در مورد او حرف می‌زنم.

تمام تلاش من این بوده که برای جذب نیروهای علمی و اجرایی در مشاوران آموزش، آدم‌هایی انتخاب کنم که رشته خود را با علاقه انتخاب کرده باشند و دلیلش پر واضح این بوده که پای رشته انتخابی خود بایستند.

ریحانه لطفی راه طولانی در پیش دارد. همانند همه کسانی که رشته‌هایی انتخاب می‌کنند که طالبان آن کم هستند. ریحانه لطفی باید بجنگد تا بتواند به بهترین شکل ممکن راه‌های نرفته را برود؛ یعنی بتواند «تاریخ» را در کتاب‌های آموزشی طوری ارائه کند که خواننده - که شما باشید - دلتان غنچ بزند برای خواندنش.

ریحانه لطفی اولین قدم‌هایش را برداشته که بسیار نیز محکم است و آن این که کتاب پیش‌رو ساختاری قوی دارد برای نتیجه گرفتن شما در کنکور، اما قدم‌های بعدی برای دانش‌آموزان سال‌های بعدی است که بتوانند به کمک کتاب بعدی، تاریخ جهان و تاریخ ایران را طوری بخوانند که بتوانند آینده را تغییر دهند.

من امیدوارم. امیدوارم به این که شما خوانندگان این کتاب، روزی ریحانه لطفی را یاری دهید تا بتواند به این احساس دست یابد که تمام سال‌هایی که در بهترین دانشگاه ایران درس خوانده و وفادارانه برای رشته‌اش جنگیده، برای شما مفید بوده است.

یک چیز بگویم و تمام کنم: تاریخ در رشته علوم انسانی از آن رشته‌هاست که دانشجویش باید از جغرافیا و علوم اجتماعی بداند تا ادبیات و هنر و به همین دلیل است که اگر نویسندگان تاریخ این تنوع را در نوشته‌های تاریخی و مطالعات خود داشته باشند و آن را نیز نشان دهند، خوانندگان به لذتی تام دست می‌یابند.

وحید تمنا

درس اول تاریخ و تاریخ‌نگاری ۷

درس دوم تاریخ؛ زمان و مکان ۱۳

درس سوم باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی ۱۸

درس چهارم پیدایش تمدن؛ بین‌النهرین و مصر ۲۲

درس پنجم هند و چین ۲۹

درس ششم یونان و روم ۳۴

درس هفتم مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور ۴۱

درس هشتم سپیده‌دم تمدن ایرانی ۴۷

درس نهم ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان ۵۲

درس دهم اشکانیان و ساسانیان ۵۸

درس یازدهم آیین‌کشورداری ۶۳

درس دوازدهم جامعه و خانواده ۶۹

درس سیزدهم اقتصاد و معیشت ۷۴

درس چهاردهم دین و اعتقادات ۸۰

درس پانزدهم زبان و آموزش ۸۵

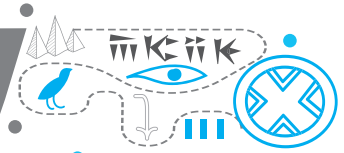
درس شانزدهم هنر و معماری ۹۰

- درس اول**
منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی ۹۵
- درس دوم**
روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک ۱۰۰
- درس سوم**
اسلام در مکه ۱۰۴
- درس چهارم**
امت و حکومت نبوی در مدینه ۱۰۹
- درس پنجم**
تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین ۱۱۶
- درس ششم**
امویان بر مسند قدرت ۱۲۲
- درس هفتم**
جهان اسلام در عصر خلافت عباسی ۱۳۰
- درس هشتم**
اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور تمدن ایرانی اسلامی ۱۳۸
- درس نهم**
ظهور و گسترش تمدن ایرانی اسلامی ۱۴۴
- درس دهم**
ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی ۱۵۱
- درس یازدهم**
حکومت، جامعه و اقتصاد در عصر مغول تیموری ۱۶۰
- درس دوازدهم**
فرهنگ و هنر در عصر مغول تیموری ۱۶۵
- درس سیزدهم**
تحولات سیاسی و اقتصادی ایران در دوره صفوی ۱۶۹
- درس چهاردهم**
فرهنگ و تمدن در عصر صفوی ۱۷۶
- درس پانزدهم**
زبان و آموزش ۱۸۰
- درس شانزدهم**
رנסانس و عصر جدید ۱۸۶
- پاسخنامه** ۱۹۳

درس دوم: تاریخ؛ زمان و مکان

در درس پیش درباره مفاهیم اصلی علم تاریخ، از جمله تعریف آن، ویژگی‌ها و اهدافش، تاریخ‌نگاری و روش تحقیق در این علم و در نهایت فواید علم تاریخ صحبت شد. در این درس دو رکن اصلی هر رویداد تاریخی مورد بررسی قرار می‌گیرد. زمانی که درباره واقعه، بعثت پیامبر ﷺ خبری می‌شنوید، اولین سؤالات شما چیست؟ این اتفاق در چه زمانی رویداد داده است و در چه مکانی؟ دوباره پرسش‌ها را بخوانید: اشاره به چه ارکانی دارد؟ زمان و مکان؛ دو رکن اصلی علم تاریخ.

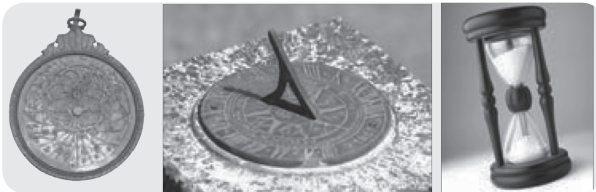
زمان

در تعریفی که در درس پیشین خواندید، آمده است که تاریخ به رویدادهایی اشاره دارد که در زمان گذشته به وقوع می‌پیوندد؛ ولی این گذشته چه زمانی را مدنظر دارد؟ ابتدا برای درک مفهوم زمان در تاریخ باید به یک معیار برای زمان‌بندی یا به زمان علم تاریخ، گاه‌شماری پرداخت.

ابداع گاه‌شماری

انسان‌ها از گذشته‌های بسیار دور با زمان و نحوه سنجش آن مواجه بوده‌اند. یکی از دستاوردهای مهم بشر، اندازه‌گیری زمان و ابداع گاه‌شماری یا تقویم است.

تعریف گاه‌شماری؛ به نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است، گاه‌شماری گفته می‌شود. برای تعیین زمان دقیق باید از چندین علم استفاده کرد؛ ریاضیات، نجوم و فیزیک. در نتیجه تلاش مشترک دانشمندان همین علوم گاه‌شماری ابداع شد.

○ اسطرلاب

○ ساعت آفتابی

○ ساعت شنی

در نتیجه نیاز به زمان‌سنجی بود که بشر موفق شد ابزارهایی مانند ساعت‌های آفتابی، آبی و شنی و همچنین وسیله پیچیده‌تری مثل اسطرلاب را برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع کند.

تاریخچه گاه‌شماری

پیشگامان گاه‌شماری در تنظیم و تدوین، مردمان بین‌النهرین و مصریان باستان بودند.

دانش تادریک؛ باید توجه داشته باشید که راحت‌ترین راه برای تنظیم زمان «شکل ماه» بوده است؛ بر همین اساس، پژوهشگران گاه‌شماری بر این عقیده‌اند که در بین‌النهرین، ابتدا گاه‌شماری قمری شکل گرفته است؛ ولی در ادامه به دلیل عدم تطبیق این ماه‌ها بر تحولات آب و هوایی که برای کشاورزی لازم بوده است، تغییراتی به این گاه‌شماری داده شده که در ادامه آن را می‌خوانید؛ ولی در تمدن‌هایی مثل تمدن مصر و ایران که اساس زندگی بر کشاورزی بوده است، گاه‌شماری‌های اولیه این تمدن‌ها بر اساس حرکت خورشید شکل گرفته است.

تاریخچه گاه‌شماری در جهان باستان

تمدن	نوع گاه‌شماری	مراحل
بین‌النهرین	خورشیدی - قمری	تقسیم شدن سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه. سال قمری ۳۵۴ روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم روز. برای رفع اختلاف، یک ماه به سال، هر سه سال یک بار افزودند. رایج شدن این گاه‌شماری به‌خصوص در میان بابلی‌ها.
مصریان	خورشیدی	استفاده از گاه‌شماری خورشیدی منظم و دقیق. محاسبه سال به ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز. تقسیم سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه و افزودن پنج روز اضافی به آخر ماه دوازدهم. کیبسه؛ افزودن یک روز به سال در هر چهار سال، برای محاسبه یک‌چهارم شبانه‌روز اضافی.
رومیان	خورشیدی (میلادی)	در ابتدا گاه‌شماری دقیق وجود نداشته است. براساس گاه‌شماری مصری به دستور امپراتور روم (ژولیوس سزار) در سال ۴۶ ق.م اصلاح شده است. دو قرن پس از اصلاح دین مسیحیت در روم رسمیت یافته است و در سال ۵۲۵م. تولد حضرت مسیح ﷺ، به عنوان مبدأ این گاه‌شماری انتخاب شد. حدود ۱۰۰۰ سال بعد، توسط پاپ «گرگوار سیزدهم» به کمک منجمان اصلاح شد. امروزه به نام میلادی شناخته شده است.

ویژگی‌ها	سلسله
براساس سنگ‌نوشته‌های بیستون و تخت جمشید، تقویم رایج در این زمان، خورشیدی - قمری بابلی بوده است. ماه‌های آن براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام‌گذاری شده‌اند.	هخامنشیان
در این دوران، گاه‌شماری‌های بابلی، سلوکی و اوستایی رایج بوده است.	اشکانیان
در این دوران تقویم اوستایی، گاه‌شماری دینی زرتشتیان بوده است. در این تقویم، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه و در نهایت ۳۶۰ روز تقسیم می‌شده است و برای رفع کسری، پنج روز اضافی به نام «اندرگاه» (پَنجِه) به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌شده است. مبدأ گاه‌شماری اوستایی به تخت نشستن هر پادشاه بوده است. از آنجایی که در این گاه‌شماری، سال را ۳۶۵ شبانه‌روز می‌گرفتند، در هر چهار سال، یک شبانه‌روز و در هر ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه‌روز از سال حقیقی عقب می‌افتاد. برای رفع این مشکل بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌کردند. ماه‌ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان در گاه‌شمار اوستایی نام‌گذاری می‌شده است.	ساسانیان

🔗 **ایران دوره اسلامی:** تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی از جمله ایران، گاه‌شمار هجری - قمری بوده است. این تقویم بر اساس گردش ماه به دور زمین تنظیم می‌شده است. مبدأ این تقویم، اول محرم سال هجرت پیامبر ﷺ از مکه به مدینه بوده است. از دیگر گاه‌شماری‌های رایج این زمان گاه‌شماری یزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی بوده است. یکی از دقیق‌ترین گاه‌شمارهای جهان گاه‌شماری جلالی بوده است. این گاه‌شماری هجری - خورشیدی از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت.

🔗 تطبیق و تبدیل تقویم‌ها

رویدادهای تاریخی سرزمین‌ها و کشورهای مختلف، از جمله کشور ما با چند نوع گاه‌شماری، ثبت و نگارش یافته‌اند. امروزه، متخصصان نجوم و گاه‌شماری به منظور کمک به تطبیق و تبدیل تقویم‌های مختلف، فرمول‌ها و روش‌های گوناگونی را ارائه کرده‌اند. فرمول‌های تبدیل

$$① \text{ برای تبدیل سال هجری قمری به میلادی (فرمول هارتنر): (سال هجری قمری) \times \frac{۳۲}{۳۳} + ۶۲۲ = \text{سال میلادی}$$

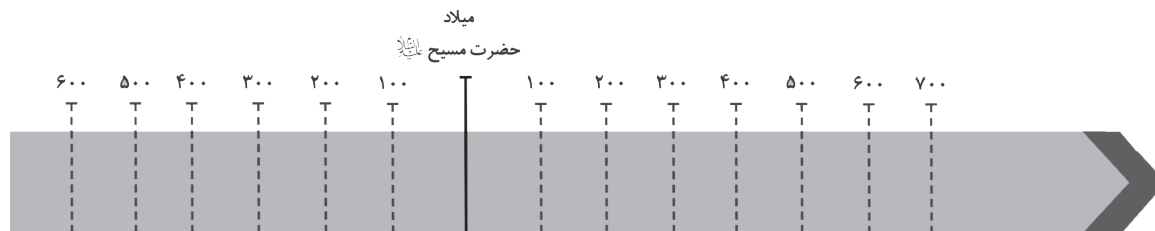
$$② \text{ برای تبدیل سال میلادی به هجری قمری (فرمول هارتنر): (سال میلادی - ۶۲۲) \times \frac{۳۳}{۳۲} = \text{سال هجری قمری}$$

$$③ \text{ برای تبدیل سال قمری به سال شمسی: (سال قمری \times \frac{۱۱}{۳۶۵}) - \text{سال قمری} = \text{سال شمسی}$$

$$④ \text{ برای تبدیل سال شمسی به سال قمری: سال شمسی} + \left(\frac{۱۱ \times \text{سال شمسی}}{۳۶۵} \right) = \text{سال قمری}$$

🔗 نمودار خط زمان

رویدادهای تاریخی در زمان معینی به وقوع پیوسته‌اند و مورخان می‌کوشند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آن‌ها توصیف و تحلیل کنند؛ بنابراین نظم و ترتیب رویدادها که به آن گاه‌شماری (کرونولوژی) می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ اهمیت فراوانی دارد. خط زمان ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آن‌ها بر روی نمودار نشان داد.

🔗 تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

هر رویداد در مکان خاصی شکل می‌گیرد و بر همین اساس، مکان یک رکن مهم در مطالعه تاریخ است. مکان هر رویداد مربوط به جغرافیای آن مکان است که شامل عوامل جغرافیایی آن؛ مانند آب و خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد است که بر زندگی مردمان نواحی مختلف تأثیر می‌گذارد.

توجه به این تأثیر و همچنین پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب و هوا) در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است. به عنوان مثال، هرودت برای نگارش کتاب تاریخ خود، به مصر، فنیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده است. در بین تاریخ‌نگاران مسلمان نیز ابن‌خلدون، اندیشمند تونس‌ی در قرن ۸ ه.ق بخشی از مقدمه کتاب «العبر» خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است. محققان معاصر نیز به صورت دقیق و مفصل، تأثیر پدیده‌های جغرافیایی؛ مانند رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آن‌ها را بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند، بررسی کرده‌اند.

این علم به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی؛ مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، برپایی سکونت‌گاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و ... مطالعه می‌کند. این دانش به دلیل توجه بیشتر پژوهشگران به ارتباط تاریخ و جغرافیا گسترش بیشتری یافته است.

نقشه‌های تاریخی

یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است. انواع مختلفی از اطلاعات، شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به‌خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند. با پیشرفت و تکامل شیوه‌های پژوهش در تاریخ در دو قرن اخیر، مورخان به اهمیت استفاده از نقشه‌ها پی برده‌اند؛ به طوری که در آثار تاریخی تألیف‌شده در این دوره، نقشه‌هایی از دوره‌های مختلف تاریخی تهیه و ترسیم شده است. امروزه از نقشه‌های تاریخی برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می‌شود.

۳۵. کدام گزینه به رکن یا ارکان مهم تاریخ اشاره دارد؟

- ۱) زمان ۲) زمان و مکان ۳) طبیعت و زمان ۴) مکان

۳۶. اولین پرسش در تاریخ چیست؟

- ۱) رویدادهای تاریخی چگونه رخ داده‌اند؟
۲) رویدادهای تاریخی در چه زمانی و چگونه رخ داده‌اند؟
۳) رویدادهای تاریخی چرا رخ داده‌اند؟
۴) رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند؟

۳۷. نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان ابداع کرده است، چه بود و با کدام علوم ارتباط نزدیک داشت؟

- ۱) کرنولوژی - ریاضیات، نجوم و فیزیک
۲) تاریخ - باستان‌شناسی، نسخه‌شناسی و جغرافیا
۳) سالشماری - ریاضیات، نجوم و تاریخ
۴) گاه‌شماری - باستان‌شناسی - نسخه‌شناسی - جغرافیا

۳۸. وسیله‌ای که در تصویر مشاهده می‌کنید، چه نام دارد و در گذشته چه کاربردی داشت؟

- ۱) ساعت آفتابی - تعیین اوقات روز
۲) اسطرلاب - جهت‌یابی
۳) ساعت آفتابی - تعیین جهت باد
۴) اسطرلاب - رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان

۳۹. کدام اقوام در تنظیم و تدوین گاه‌شماری پیشگام بودند؟

- ۱) مردمان بین‌النهرین - مصریان باستان
۲) ایرانیان - مصریان باستان
۳) ایرانیان - یونانیان
۴) مردمان بین‌النهرین - ایرانیان

۴۰. گاه‌شماری «خورشیدی - قمری» در میان کدام قوم رایج بوده و در این گاه‌شماری، سال به چند ماه چند روزه تقسیم می‌شد؟

- ۱) مصریان - ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه
۲) بابلی‌ها - ۱۲ ماه شمسی ۳۰ یا ۲۹ روزه
۳) بابلی‌ها - ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه
۴) مصریان - ۱۲ ماه شمسی ۳۰ یا ۲۹ روزه

۴۱. بابلیان برای رفع اختلاف سال قمری و شمسی در تقویم خویش چه می‌کردند؟

- ۱) هر سال، یک ماه به سال می‌افزودند.
۲) هر سه سال، دو ماه به سال می‌افزودند.
۳) هر سال، دو ماه به سال می‌افزودند.
۴) هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.

۴۲. گاه‌شماری مصریان از نوع بود که برای رفع کسر آن می‌کردند.

- ۱) قمری - به انتهای هر ۵ ماه اول سال یک روز
۲) شمسی - به انتهای هر ۵ ماه آخر سال یک روز
۳) شمسی - ۵ روز به آخر ماه دوازدهم اضافه
۴) قمری - ۵ روز به آخر ماه دوازدهم اضافه

۴۳. کدام گزینه درباره تغییرات گاه‌شماری رومیان در زمان «ژولیوس سزار» درست است؟

- ۱) بر اساس گاه‌شماری بابلی تغییر کرد و مبدأ آن میلاد مسیح بود.
۲) بر اساس گاه‌شماری هندی و مبدأ آن بنای شهر روم بود.
۳) بر اساس گاه‌شماری مصری و مبدأ آن میلاد مسیح بود.
۴) بر اساس گاه‌شماری یونانی و مبدأ آن بنای شهر روم بود.

۴۴. برای بار دوم به دستور چه کسی گاه‌شماری رومی تغییر پیدا کرد؟

- ۱) ژولیوس سزار ۲) پاپ گرگوار سیزدهم ۳) امپراتور روم ۴) پاپ آلفونس سیزدهم

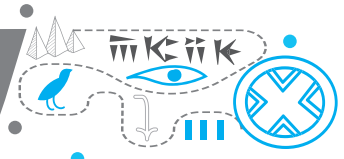
۴۵. تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی چیست و بر چه اساسی تنظیم شده است؟

- ۱) هجری قمری - گردش ماه به دور زمین
۲) هجری شمسی - گردش زمین به دور خورشید
۳) هجری قمری - گردش ماه به دور خورشید
۴) هجری شمسی - گردش زمین به دور ماه

۴۶. مبدأ گاه‌شماری ایران بعد از اسلام چیست؟
 ۱ اول محرم سالی که پیامبر ﷺ از مکه به مدینه هجرت کرد. ۲ اول فروردین سالی که پیامبر ﷺ از مکه به مدینه هجرت کرد.
 ۳ اول محرم سالی که پیامبر ﷺ از مدینه به مکه رفتند. ۴ اول محرم سالی که پیامبر ﷺ به بعثت رسیدند.
۴۷. از خلال کتیبه بیستون و تخت جمشید می‌توان دریافت که گاه‌شماری در قلمرو رواج داشته است.
 ۱ خورشیدی، ساسانیان ۲ خورشیدی - قمری، ساسانیان ۳ خورشیدی، هخامنشیان ۴ خورشیدی - قمری، هخامنشیان
۴۸. روز بهمن از ماه خرداد، نشان‌دهنده کدام ویژگی گاه‌شماری ایران در دوره هخامنشیان است؟
 ۱ تأثیر فرهنگ یونانی بر گاه‌شماری ایرانی ۲ تأثیر آیین ایران باستان بر گاه‌شماری ایرانی
 ۳ نقش گاه‌شماری بر فرهنگ ایران باستان ۴ تفاوت گاه‌شماری ایرانی با گاه‌شماری بابلی
۴۹. در کدام دوره، گاه‌شماری‌های بابلی، سلوکی و اوستایی در ایران متداول بود؟
 ۱ هخامنشی ۲ سلوکی ۳ اشکانی ۴ ساسانی
۵۰. در این گاه‌شماری، سال به ۱۲ ماه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی که به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند را می‌نامیدند.
 ۱ خورشیدی ۳۰ روزه - اندرگاه ۲ خورشیدی ۳۰ روزه - کیبسه
 ۳ قمری ۲۹ روزه - اندرگاه ۴ قمری ۲۹ روزه - کیبسه
۵۱. مبدأ گاه‌شماری که بعد از ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه‌روز عقب می‌افتاد چه بود و چه راهی برای رفع آن ابداع شد؟
 ۱ ولادت پادشاه بود که در هر ۱۲۰ سال، یک ماه از دوازده ماه کم می‌کردند.
 ۲ به تخت نشستن پادشاه بود که در هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه اضافه می‌کردند.
 ۳ ظهور زردشت بود که در هر ۱۲۰ سال، یک ماه از دوازده ماه کم می‌کردند.
 ۴ نگارش اوستا بود که در هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه اضافه می‌کردند.
۵۲. در ایران دوران اسلامی علاوه بر گاه‌شماری هجری قمری، کدام‌یک از گاه‌شماری‌های دیگر رایج شد؟
 ۱ ترکی - هجری خورشیدی - دوازده حیوانی - میلادی ۲ یزدگری - دوازده حیوانی - جلالی - هجری خورشیدی
 ۳ یزدگری - مغولی - ترکی - اوستایی ۴ اوستایی - جلالی - میلادی - مغولی
۵۳. به نظم و ترتیب رویدادها چه عنوانی اطلاق می‌شود و خط زمان چه کاربردی دارد؟
 ۱ تقویم - شناختن زمان رویدادها بر اساس آگاهی‌هایی که از منجمین دریافت کرده‌ایم
 ۲ تاریخ - ثبت زمان وقوع رویدادها بر اساس دانش تاریخی مورخان
 ۳ گاه‌شماری - نشان دادن رویدادهای مختلف تاریخی به ترتیب وقوع زمان آن‌ها بر روی نمودار
 ۴ کرنولوژی - شناختن زمان و مکان رویدادها بر اساس علوم تاریخ، جغرافیا و نجوم
۵۴. کدام‌یک از موارد زیر در مورد ارتباط میان تاریخ و مکان درست است؟
 ۱ مورخان در گذشته توجه چندانی به نقش و تأثیر عوامل طبیعی و اقلیمی در شکل دادن به رویدادها نداشتند.
 ۲ در مطالعه تاریخ، مکان اهمیت چندانی ندارد و عامل مهم، زمان است.
 ۳ در چند دهه اخیر، ارتباط میان تاریخ و جغرافیا کمتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است.
 ۴ به‌طور کلی، همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.
۵۵. کدام‌یک از مورخان زیر در نگارش آثار تاریخی به جغرافیا توجه ویژه‌ای نشان دادند؟
 ۱ هرودت - ابن‌خلدون ۲ کتزیاس - طبری
 ۳ کتزیاس - هرودت ۴ طبری - ابن‌خلدون
۵۶. رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و جلگه‌های حاصلخیز اطراف آن در شکل‌گیری و توسعه کدام تمدن‌ها مؤثر بوده‌اند؟
 ۱ بین‌النهرین - مصر - ایران - هند ۲ ایلام - مصر - ایران - پاکستان
 ۳ ماوراءالنهر - کرت - ایلام - جیرفت ۴ اورارتو - کرت - بین‌النهرین - جیرفت
۵۷. رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و جلگه‌های اطراف آن، چگونه در شکل‌گیری و توسعه تمدن‌ها مؤثر بوده‌اند؟
 ۱ فراهم کردن بستر مناسب جهت کشاورزی ۲ فراهم کردن زمینه مناسب جهت تجارت دریایی
 ۳ ایجاد سد دفاعی در برابر مهاجمان ۴ تأمین آب آشامیدنی
۵۸. موضوع جغرافیای تاریخی چیست؟
 ۱ مطالعه تاریخ و آداب و رسوم سرزمین‌های مختلف ۲ مطالعه تاریخ و جغرافیای دولت‌های مختلف
 ۳ مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف ۴ مطالعه عوارض طبیعی یک سرزمین خاص
۵۹. جغرافیای تاریخی به مطالعه تأثیرات متقابل چه عواملی می‌پردازد؟
 ۱ اوضاع اجتماعی و عوامل فرهنگی با مردم ۲ رویدادهای تاریخی و شرایط جغرافیایی با سرنوشت یک ملت
 ۳ محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی با رویدادهای تاریخی ۴ عوارض طبیعی و عوامل انسانی با عوامل فرهنگی و محیط جغرافیایی
۶۰. کدام‌یک از موارد زیر از جمله پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ است؟
 ۱ اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ ۲ استفاده از علم نجوم در بررسی رویدادها
 ۳ بهره‌گیری از شرایط محیطی در تبیین وقایع ۴ بهره‌گیری از عکس‌های هوایی در شناسایی تمدن‌ها
۶۱. همه موارد در ارتباط با نقشه‌های تاریخی درست هستند، به‌جز:
 ۱ قلمرو حکومت‌ها، مرزها و پایتخت‌ها را نشان می‌دهند. ۲ جزء منابع دست اول محسوب می‌شوند.
 ۳ شهرها، بناهای مهم و محل دقیق رویدادها را نشان می‌دهند. ۴ شبکه راه‌ها و مسیرهای مهاجرت را نمایش می‌دهند.

درس پنجم: هند و چین

تا به این درس شما با مراحل مختلف زندگی پیش از آغاز شهرنشینی و ساختن تمدن‌ها آشنا شدید و دو تمدن بین‌النهرین و مصر که از قدیمی‌ترین تمدن‌ها بوده‌اند را مورد بررسی قرار دادید. در این درس دو تمدن قدیمی دیگر را بررسی می‌کنید: هند و چین که در جنوب و شرق آسیا قرار دارند و زادگاه تمدن‌های کهنی بودند. لازم به ذکر است که این دو تمدن نیز در کنار رودها و در زمین‌های حاصل‌خیز شکل گرفتند که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

هند باستان

تا به امروز دربارهٔ کشور هند مطالب گوناگونی شنیده‌اید؛ از جمله این مطلب که هند کشور ۷۲ ملت (دین) است. باید بدانید که این کشور در زمان باستان، سرزمین‌های پهناوری را شامل می‌شده است؛ از جمله بنگلادش و بخش وسیعی از پاکستان امروزی؛ ولی این وسعت سرزمین چه ارتباطی با ۷۲ ملتی آن دارد؟ در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

تمدن درهٔ سند

رود سند یکی از رودهایی است که در اطراف آن تمدن شکل گرفته است. این موضوع را کاوش‌های باستان‌شناسی در اوایل سدهٔ بیستم نشان می‌دهد. قدمت این تمدن پیشرفته به حدود هزار سال پیش می‌رسد. از شهرهای بزرگ این تمدن که باستان‌شناسان با سال‌ها حفاری و کاوش آنها را کشف کرده‌اند، شهرهای «موهنجودارو» و «هاراپا» است که اکنون در پاکستان واقع شده است. در فاصلهٔ بین این دو شهر باستانی نیز ده‌ها سکونتگاه کوچک‌تر از خاک بیرون آورده شده است.

معیشت

شیوهٔ اول معیشت در این تمدن مانند دیگر تمدن‌ها کشاورزی بود که در جلگه‌های آبروفتی و حاصل‌خیز اطراف سند شکل گرفت و محصولاتی مانند گندم، جو و پنبه و پرورش دام به‌ویژه گاو میش کشت و پرورش می‌یافت. در این منطقه سفالگری و نساجی وجود داشت. وجود برخی اشیای متعلق به مراکز تمدنی ایران و بین‌النهرین در کشفیات موهنجودارو و هاراپا، نشان می‌دهد که این مراکز با یکدیگر داد و ستد داشته‌اند.

هنر

از سند نیز مانند دیگر تمدن‌ها نشانه‌هایی از هنر به دست آمده است. هم‌چنین شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که نقشه‌های این شهرها دقیق و معماری تقریباً یکسانی داشته‌اند که دارای ویژگی‌های زیر است:

- طراحی و ساخت معابر اصلی و فرعی که همدیگر را قطع می‌کنند و ساختمان‌هایی با معماری همسان و آجرهای به یک اندازه.
- وجود شبکهٔ فاضلاب و هم‌چنین بناهای عمومی در شهرهای موهنجودارو و هاراپا

اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تمدن رود سند چگونه بوده است؟

از تمدن سند لوح‌ها و نوشته‌هایی به دست آمده است که تاکنون رمزگشایی و خوانده نشده‌اند؛ به همین دلیل در این‌باره اطلاعاتی در دست نیست.

مهاجرت آریاییان به هند

این رویداد حدود ۱۵۰۰ ق.م و در زمانی که تمدن سند رو به انحطاط بود، اتفاق افتاد. این مهاجران از اقوام آریایی بودند که از سمت شمال غرب وارد هند شدند.

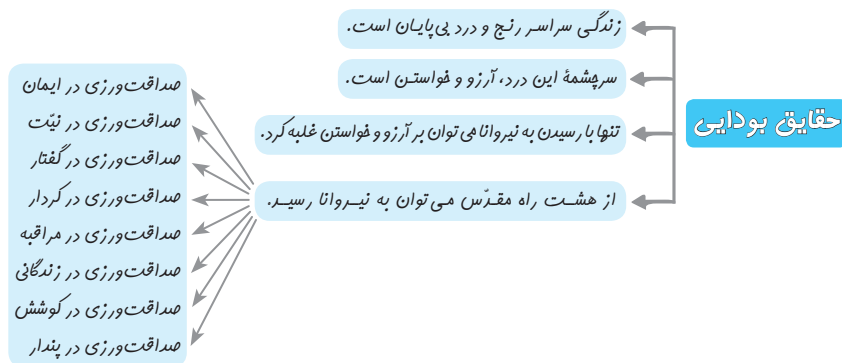
چگونگی نفوذ به هند: این قوم که مردمانی جنگجو و دارای اسب و اژدها بودند به تدریج بر بخش‌های شمال هند مسلط شدند و قدرت و نفوذ خود را تا نواحی مرکزی آن کشور گسترش دادند.

مناطق که زیر سلطهٔ نفوذ: نواحی استوایی و مرطوب جنوب هند، زیر سلطهٔ مهاجران آریایی درنیامد و قومی تیره‌پوست موسوم به «دراویدی‌ها» تا قرن‌ها در آنجا به زندگی مستقل خود ادامه داد.

دین

در درس پیش اشاره شد که دین برگرفته از ویژگی‌های تفکری انسان است و پاسخی است به سؤالات انسان. در نتیجه بهتر است بدانید که بیشتر تمدن‌ها در ابتدا دارای دین‌هایی با چندین خدای متفاوت بودند و آریاییان هند نیز از این قاعده مستثنی نبوده‌اند؛ خدایان گوناگونی داشتند و مظاهر طبیعت؛ مانند آسمان، ماه، خورشید، باد و آتش را می‌پرستیدند. وجه مشترک دیگر آریاییان هند و ایران از نظر دینی، اعتقاد به خدای غیرمادی و مافوق طبیعی است. مهم‌ترین اثر دینی برجای‌مانده از آریاییان هند، سروده‌هایی در ستایش آفرینش و خدایان با عنوان «وداها» است. کهن‌ترین بخش وداها، «ریگ‌ودا» نام دارد که به زبان سانسکریت، که زبان مهاجران آریایی هند بود، سروده شده است.

آیین برهمنی: به مرور زمان، آیین پیچیده‌ای در هند پدید آمد که به آیین برهمنی مشهور شد که متشکل بود از: ۱) خدایان متعددی که در وداها ستایش شده بودند. ۲) باور به آداب و مناسک دشوار مانند قربانی کردن. در این دین به کاهنانی که وظیفهٔ حفظ وداها و هم‌چنین تعالیم دین را داشتند برهن گفته می‌شد؛ این افراد به واسطهٔ مقام و موقعیت مذهبی خویش، قدرت و ثروت فراوانی کسب کرده و کاست (نام نظام طبقاتی هند) یا طبقهٔ ممتازی را تشکیل می‌دادند. مناسک طاقت‌فرسای آیین برهمنی به تدریج موجب روی گردانی از این دین شد و باعث شکل‌گیری اندیشه‌های دیگر در هند گردید. آیین بودا: مهم‌ترین آیینی بود که در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم دشوار کیش برهمنی ظهور کرد و چند قرن به حیات فکری و فرهنگی خود ادامه داد.

این تعالیم با وجود مخالفت برهمنان در هند رواج و به مناطق دیگر آسیا، از جمله تبت و چین نیز راه یافت.

نمودار توالی رویداد سلسله‌های پادشاهی هند

چین

این کشور دارای تمدن کهن است. همان‌گونه که در ابتدای درس اشاره کردیم، این تمدن نیز در کنار رود شکل گرفت و معیشت آن براساس کشاورزی بود. در نتیجه، ابتدا جغرافیای این تمدن را بررسی می‌کنیم.

موقعیت جغرافیایی

یکی از نکات اشتراک این تمدن با تمدن هند، وسعت آن است. این تمدن در شرق آسیا شکل گرفته است و دارای ویژگی‌های سرزمینی و آب و هوایی بسیار متنوعی است. موانع طبیعی، این سرزمین را از تایلند، برمه، هند و آسیای مرکزی جدا کرده است. راه نفوذ به این سرزمین از دره پهنای رود «هوانگ‌هو» در شمال کشور است که محلّ یورش اقوام بیابان‌گرد بوده است. نکته مهم دیگر درباره این تمدن، وجود جلگه‌ها و دشت‌های پیرامون رودهای بزرگ است که موجب بروز کشاورزی و برپایی سکونت‌گاه‌های دائمی بوده است.

ظهور تمدن

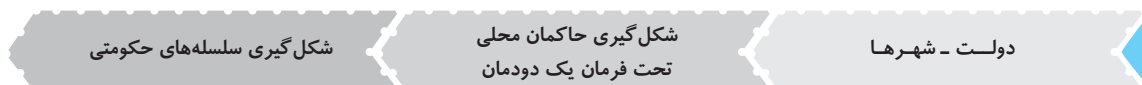
با دوران نوسنگی در درس پیش آشنا شدید. کاوش‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که در این دوران و حدود ۸ هزار سال پیش، گروه‌هایی از مردم روستانشین چینی در اطراف رودهای بزرگ هوانگ‌هو (رود زرد) و یانگ‌تسه مشغول کشاورزی بوده‌اند. مانند هند در این تمدن نیز تولید مازاد بر نیاز، باعث افزایش جمعیت و پیدایش نخستین شهرها در ۱۵۰۰ ق.م شد.

ارتباط با دیگر تمدن‌ها

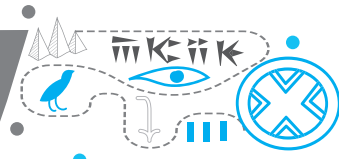
در میان تمدن‌های نخستین، تمدن چین به سبب موقعیت جغرافیایی ویژه‌ای که داشت کمتر تحت تأثیر و نفوذ خارجی بود. در کنار این نکته باید بدانید که چینیان زمانی با هند و ایران ارتباط برقرار کردند که فرهنگ و هنر آنان شکوفا شده و ویژگی‌های خاص خود را پیدا کرد.

شکل حکومت‌ها

این تمدن نقطه مشترک دیگری با سومر و مصر دارد: شامل دولت - شهرهایی بود که بر هر قسمت از آن، جنگاورانی حکومت می‌کردند. حکومت‌های محلی تا قرن‌ها نتوانستند از نظر سیاسی و جغرافیایی کاملاً متحد و یک‌پارچه شوند؛ بنابراین چین همچنان با تفرقه سیاسی و یورش‌های پیاپی اقوام کوچرو در مرزهای شمالی روبه‌رو بود. به نمودار توالی رویداد زیر توجه کنید:

درس ششم: یونان و روم

تا به اینجا با آغاز تمدن در آسیا و شمال آفریقا آشنا شدید. از مهم‌ترین تمدن‌هایی که تأثیر عظیمی بر تاریخ اروپا گذاشته‌اند، تمدن یونان و روم را می‌توان نام برد. جزیره‌ها و شبه‌جزیره‌های شمال دریای مدیترانه خاستگاه این تمدن‌ها بوده است. در این درس ابتدا به این دو تمدن پرداخته می‌شود؛ ولی کار شما به خواندن این محدود نمی‌شود؛ بلکه باید بیاموزید این تمدن‌ها چه وجود مشترکی با دیگر تمدن‌هایی که خوانده‌اید، داشته‌اند و چه تفاوت‌هایی با هم دارند که در انتهای درس به آن پرداخته می‌شود.

یونان باستان

این تمدن سرزمین‌های جنوبی شبه‌جزیره بالکان و جزیره‌های مجاور آن در دریای مدیترانه شکل گرفت. هم‌چون باقی تمدن‌ها، ابتدا به موقعیت جغرافیایی تمدن پرداخته می‌شود.

موقعیت جغرافیایی

وضعیت جغرافیایی یونان تأثیر بسزایی در زندگی یونانیان داشته است. این تمدن در سرزمینی شکل گرفته است که:
 ۱) از یک طرف بخش وسیعی از آن کوه‌های صخره‌ای بوده است که در میان آن‌ها فقط دشت‌های حاصلخیز کوچک به چشم می‌خورد.
 ۲) موقعیت شبه‌جزیره‌ای این کشور و برخورداری از سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌های مناسب برای ایجاد لنگرگاه‌ها، شرایط مناسبی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است.

تمدن‌های اولیه یونان

یونان باستان دارای چند دوره تمدنی است؛ ابتدا تمدن «مینوسی» شکل گرفت و بعد از آن تمدن «میسینی»؛ بعد از این دو تمدن ابتدایی تمدن دولت - شهرها ایجاد شد. در ابتدا دو تمدن اولیه را بررسی می‌کنیم و بعد از آن به تمدن مهم دولت - شهرها می‌پردازیم. جدول زیر را با دقت مطالعه نمایید:

ویژگی	تمدن	مینوسی	میسینی
دوره	قرن‌ها پیش از مهاجرت اقوام هندواروپایی به یونان	قرن‌ها پیش از مهاجرت اقوام هندواروپایی به یونان	۲۰۰۰ ق.م
مکان	جزیره کرت واقع در جنوب یونان	جزیره کرت واقع در جنوب یونان	شبه‌جزیره یونان
ویژگی جمعیتی	دریانوردی و تجارت با مصر و دیگر تمدن‌ها	دریانوردی و تجارت با مصر و دیگر تمدن‌ها	در اصل اقوام بیابانگرد از دشت‌های اروپای شرقی بودند.
علت نام‌گذاری	مینوس نام شاه افسانه‌ای کرت است.	مینوس نام شاه افسانه‌ای کرت است.	مهم‌ترین شهری که توسط اقوام بیابانگرد بنا شد.
شیوه معیشت	بقایای کاخ شاهی مینوسیان، حکایت از قدرت، رفاه و معماری این تمدن دارد.	بقایای کاخ شاهی مینوسیان، حکایت از قدرت، رفاه و معماری این تمدن دارد.	اولین دوره تمدنی یونان
میراث	کشمکش با اقوام مهاجر	کشمکش با اقوام مهاجر	به دلیل رقابت شهرها و جنگ‌های داخلی ضعیف شد و از ۱۱۰۰ تا حدود ۸۰۰ ق.م دچار انحطاط شد که این دوره را «عصر تاریکی» نامیدند.

عصر دولت - شهرها

بعد از عصر تاریکی به تدریج، دولت - شهرهای مختلفی در یونان سر برآوردند و به قدرت رسیدند. این دولت - شهرها غالباً با یکدیگر در حال رقابت و جنگ بودند.

مهم‌ترین دولت - شهرها: «آتن» و «اسپارت» مهم‌ترین دولت - شهرها بودند که نفوذ بیشتری از دیگر دولت - شهرها داشتند. به جدول زیر دقت کنید:

آتن	اسپارت
مرکز فعالیت‌های فلسفی، علمی و هنری و زادگاه مردم‌سالاری	جامعه نظامی‌گرا و جنگاور

نفوذ در آسیای صغیر: فرمانروایان دولت - شهرهای یونانی همواره به دنبال سلطه و نفوذ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خارج از مرزهای خود بودند؛ از جمله مناطقی که در آن نفوذ کردند، آسیای صغیر (ترکیه امروزی) بود؛ به‌منظور گسترش قلمرو و توسعه نفوذ فرهنگی و اقتصادی خود بدانجا یورش بردند. بر سر همین نفوذ بود که در قرن ۵ ق.م بین دولت - شهرهای یونانی با حکومت هخامنشیان کشمکش و جنگ طولانی به‌وقوع پیوست.

جنگ‌های داخلی یونان

بعد از پایان جنگ‌های ایران و یونان و هم‌زمان با توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی در آتن که به رهبری «پریکلس» سیاستمداری آزادی‌خواه شکل گرفت، دولت - شهرهای یونان به دو گروه تقسیم شدند که آتن و اسپارت رهبری هر یک از این گروه‌ها را بر عهده داشتند. در فاصله ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م سلسله‌جنگ‌هایی میان دو گروه ایجاد شد که به جنگ‌های «پلوپونزی» شهرت یافت. در این جنگ‌ها هخامنشیان به‌صورت پنهانی به اسپارت کمک مالی می‌کردند.

قدرت‌گیری مقدونیه

در زمان جنگ‌های پلوپونزی در مرزهای شمالی یونان در منطقه‌ای به نام «مقدونیه» قدرتی در حال ظهور بود. ابتدا به بیان اطلاعاتی درباره مقدونیه می‌پردازیم:

■ زبان این مردم یونانی بوده است.

■ سبک زندگی آن‌ها برعکس یونانی‌ها از توسعه‌یافتگی برخوردار نبوده و زندگی شهری نداشتند.

● **برآمدن فیلیپ دوم:** او شاه مقدونیه بود که با لشکری از طوایف جنگجوی مقدونی، دولت - شهرهای خسته و متفرق یونان را مطیع خود کرد و حتی قصد حمله به ایران را داشت که قبل از آن به قتل رسید.

● **اسکندر مقدونی:** پسر و جانشین فیلیپ بود، به دلیل اینکه در محیطی نظامی پرورش یافته بود، بسیار شیفته جنگ و فتح سرزمین‌های جدید بود. به نمودار توالی رویداد زیر دقت نمایید:

فرهنگ و تمدن

درباره فرهنگ و تمدن یونان باید ابتدا به دو نکته زیر دقت داشته باشید:

یونانیان از دستاوردهای تمدن‌های مصر، بین‌النهرین و ایران بهره بردند. دوران شکوفایی فرهنگ و تمدن یونان در زمان مردم‌سالاری (دموکراسی) در آتن (۵۰۰ تا ۳۳۸ ق.م) بود که تمام ارکان تمدنی در دوران درخشان خود بودند.

دین

درباره دین هند پیشتر گفته شد که تمدن‌های ابتدایی بر چندخدایی تکیه داشته‌اند. در یونان نیز این اعتقاد وجود داشته است. درباره سیستم چندخدایی یونانیان به نکات زیر دقت نمایید:

① اساس دین یونان بر ۱۲ خدای ساکن کوه المپ بود که در رأس آن «ژئوس» خدای آسمان و آذرخش قرار داشت.
 ② مانند سومر در یونان نیز هر دولت - شهرها خدای خودش را داشت که از بین خدایان مستقر در المپ انتخاب شده بود و وظیفه محافظت از شهر را داشت.
 مثال: «آتنا» خدایانوی خرد، محافظ شهر آتن بود.

③ در یونان باستان، نفوذ و قدرت کاهنان به مراتب کمتر از مصر و بین‌النهرین بود.

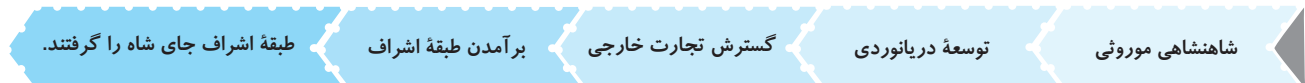
④ برگزاری بازی‌های المپیک

بازی‌های المپیک

هدف	احترام به خدایان و بزرگداشت قهرمانان یونانی
محل برگزاری	دولت - شهر المپیا
زمان برگزاری	هر چهار سال
اولین دوره	۷۷۶ ق.م

حکومت و سیاست

از ویژگی‌های برجسته تمدن یونان باستان، شیوه متفاوت حکمرانی آن بود که در ادامه آن را توضیح می‌دهیم. نمودار توالی شیوه حکمرانی از شاه تا طبقه اشراف:

● **مردم‌سالاری:** این نظام از قرن‌های ششم و پنجم قبل از میلاد در یونان، به‌ویژه دولت - شهرهای آتن شکل گرفت که با نظام مردم‌سالار امروزی تفاوت داشته است. در ادامه به اصول آن می‌پردازیم:

① در این نظام فقط مردان بالغی که از پدر و مادری آتنی به دنیا آمده بودند، شهروند محسوب می‌شدند و حق رأی داشتند و می‌توانستند در اداره امور دولت - شهرها مشارکت کنند. / ② در این نظام، زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آتن که اکثر جمعیت این دولت - شهرها را تشکیل می‌دادند، از حق رأی و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند.

فلسفه

ابتدا به معنای واژه فلسفه توجه نمایید: این کلمه معرب واژه «فیلسوفیا» است که از دو کلمه «فیلو» به معنای دوستداری و «سوفیا» به معنای دانایی، تشکیل شده است.

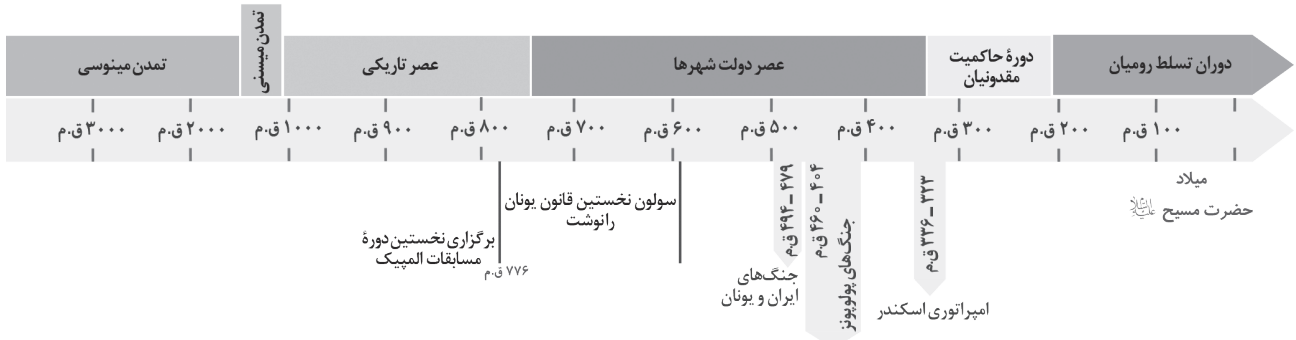
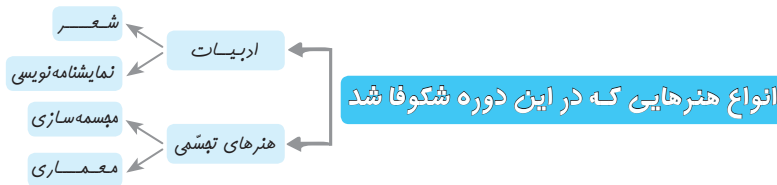
پیش‌تر درباره معرفی آتن گفته شد که این شهر توجه ویژه‌ای به فعالیت‌های فلسفی داشته است. باید بدانیم که آتن زادگاه فلسفه و پیشگام تفکر فلسفی بوده است: فلسفه یونان در قرن‌های پنجم و چهارم پیش از میلاد، با ظهور فیلسوفان بزرگی مانند سقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید. این فیلسوفان با تکیه بر استدلال‌های عقلانی و منطقی، درباره موضوع‌های گوناگون فلسفی به بحث و گفت‌وگو پرداختند و برخی از آنان آثار مهمی تألیف کردند. درباره نقش این فلسفه بر دیگر تمدن‌ها می‌توان به تأثیر آن بر فلسفه اسلامی اشاره کرد؛ به‌ویژه تأثیر بر فیلسوفان ایرانی مانند فارابی و ابن‌سینا.

علوم

در این تمدن، علوم ریاضی، فیزیک، پزشکی و تاریخ‌نگاری شکوفا شد؛ این دانشمندان بر دو اساس به مطالعه پدیده‌های مختلف می‌پرداختند: ① روش علمی / ② تکیه بر خرد

پزشکی	در این دوره بقراط، که لقب پدر علم پزشکی را دارد، از طریق بررسی نشانه‌های بیماری در بیماران به درمان بیماری پرداخت.
ریاضی	بقراط اعتقاد داشت که بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند.
تاریخ‌نگاری	فیثاغورث اصول هندسه را در این دوره کشف کرد؛ مانند قضیه فیثاغورث.
	از دیگر دانش‌های رایج در یونان باستان بوده است.

هنر و ادبیات

روم

یکی دیگر از تمدن‌های مهم اروپا تمدن روم است که برخی ویژگی‌های مشترک با تمدن یونان دارد و در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود؛ در اینجا ابتدا به موقعیت جغرافیایی این تمدن اشاره می‌شود.

موقعیت جغرافیایی

این تمدن در شبه‌جزیره ایتالیا شکل گرفته است. این شبه‌جزیره در شمال دریای مدیترانه واقع شده است که از شمال به جنوب حدود ۱۲۰۰ کیلومتر وسعت دارد؛ ولی عرض آن زیاد نیست. این شبه‌جزیره دارای سواحل طولانی مناسب برای کشتیرانی و دشت‌های حاصلخیز وسیعی بوده است. ایتالیا از شمال به کوه‌های آلپ و از شرق و غرب به کوه‌های مرکزی آپنین محدود شده است. باید توجه داشت که گذرگاه‌های فراوان کوه‌های آلپ، معبر رخنه اقوام مختلف به شمال ایتالیا بوده است.

از رم تا روم

بر اساس اطلاعات اندکی که از ایتالیای نخستین داریم، در حدود ۱۵۰۰ ق.م گروهی از اقوام هند و اروپایی به ایتالیا پا نهادند و مزارع و روستاهایی را به وجود آوردند. در ادامه اقوام دیگری از یونان به این سرزمین آمدند و بر شکل‌گیری تمدن روم تأثیر گذاشتند. به تیرت دقت نمایید؛ تفاوت «رم» و «روم» در چیست؟ رم به نام شهری گفته می‌شود که در بالا درباره آن توضیح داده شد و روم، حکومتی است که در چند خط پیش به آن اشاره شد.

شکل‌گیری حکومت روم

- ● ● **شهر رم:** این شهر در مرکز ایتالیا واقع شده و از ادغام تعدادی از روستاها در کرانه رود تیبر پدید آمده است.
- ● ● **شکل‌گیری حکومت روم:** این حکومت در سال ۵۰۹ ق.م بر اثر شورش رومیان در شهر روم تأسیس شد.

جمهوری روم

این جمهوری در سال‌های میان ۵۰۹ تا ۲۶۴ ق.م با شکست رقیبان و دشمنان خود گسترش پیدا کرد و در سرتاسر شبه‌جزیره ایتالیا مسلط شد. در این دوره نهادهای سیاسی و تشکیلات حکومتی این جمهوری تکامل یافته است. به نمودار توالی رویداد زیر دقت نمایید:

آتشکده‌ها، در دین زرتشتی آتش عنصر مقدس بود و زرتشتیان در برابر آتش به ستایش اهوره مزدا می‌پرداختند؛ به همین دلیل در این دوران آتشکده‌های بسیاری در بسیاری از شهرها و روستا ایجاد شد؛ از جمله بزرگ‌ترین و باشکوه‌ترین این آتشکده‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

آتشکده	مکان	گروهی که از آن استفاده می‌کردند
آذربرزین مهر	خراسان	کشاورزان
آذرگشنسپ	آذربایجان	شاهان
آذرفرنغ	فارس	موبدان

منابع مکتوب زرتشتی، به غیر از اوستا که در این زمان مکتوب شد، تفاسیری از این کتاب به زبان پهلوی نوشته شد. همچنین کتاب‌های اعتقادی براساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف شد؛ از جمله مهم‌ترین و مفصل‌ترین آن‌ها دینکرد بود که دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است. از دیگر کتاب‌ها در این موضوع می‌توان به بُندهش اشاره کرد.

برخورد با دیگر ادیان، در آغاز تسامح وجود داشت، ولی با رسمیت یافتن دین زرتشتی و قدرت موبدان، برخی گروه‌های غیرزرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان، با مسائل و مشکلاتی روبه‌رو شدند.

●●● مانویان

در این دوران بود که فردی به نام مانی دینی جدید با ترکیب آموزه‌های دینی زرتشتی، مسیحی و بودایی پدید آورد و از شاپور یکم اجازه تبلیغ گرفت. مانی بر این عقیده بود که پیامبران پیش از او آمده‌اند تا روح را که از دنیای نور است، از جهان مادی و تاریکی برهانند و انسان را به رستگاری برسانند.

کتاب مانویان، مانویان کتاب‌های خود را به زبان‌های مختلف می‌نوشتند و برای تفهیم مطالب از نقاشی استفاده می‌کردند؛ از جمله این کتاب‌ها که به شاپور هدیه شد، شاپورگان نام داشت؛ البته این شاه ساسانی تغییر دین نداد.

مخالفتان مانویان، بیشتر گفته شد که موبدان قدرت بسیاری داشتند. مانی با آوردن دین جدید قدرت موبدان را به خطر انداخت؛ از این رو آنان با او به مخالفت پرداختند و در نهایت بعد از شاپور برای نابودی او و یارانش اقداماتی انجام دادند که در نهایت در زمان بهرام یکم مانی به زندان افتاد و اندکی بعد اعدام شد. پیروان او نیز تحت شکنجه و تعقیب قرار گرفتند و به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر فرار کردند.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ۱۴ تاریخ دهم

۴۳۱. همه موارد درباره باورهای کهن آریایی درست است به جز
- ۱) اعتقاد داشتند قدرت خدایانشان محدود به نواحی و شهرهای خاصی است.
 - ۲) آریایی‌ها برای خشنودی خدایان خود حیواناتی را قربانی می‌کردند.
 - ۳) اقوام آریایی برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی‌ساختند.
 - ۴) آریایی‌ها برخی عناصر طبیعی مانند آب، آتش و خاک را مقدس می‌شمردند.
۴۳۲. کدام مورد به خدایان آریایی‌ها اشاره ندارد؟
- ۱) بخ
 - ۲) تانگری
 - ۳) اهوره
 - ۴) امرتا
۴۳۳. در میان ایرانیان پیش از اقوام آریایی، وظیفه انجام مراسم و تشریفات دینی با چه کسی بود؟
- ۱) پدر خانواده
 - ۲) وساتر یوشان‌سالار
 - ۳) موبد موبدان
 - ۴) مغ
۴۳۴. بیشتر پژوهشگران احتمال می‌دهند که زرتشت در می‌زیسته است.
- ۱) قرن پنجم پیش از میلاد
 - ۲) قرن‌های هفتم و ششم پیش از میلاد
 - ۳) قرن پنجم میلادی
 - ۴) قرن‌های هفتم و ششم میلادی
۴۳۵. اساس تعالیم زرتشت بر چیست؟
- ۱) تقسیم جهان به نور و ظلمت
 - ۲) محتویات اوستا
 - ۳) یگانگی و پرستش اهوره مزدا
 - ۴) رفتار نیک، پندار نیک، گفتار نیک
۴۳۶. در تعالیم زرتشت، جاودانان مقدس به چه چیزی اشاره دارد؟
- ۱) گروهی از خدایان آریایی که تا پیش از ظهور زرتشت مورد پرستش جامعه آریایی بودند.
 - ۲) گروهی از موجودات الهی که اهوره‌مزدا را در امر آفرینش و اداره امور جهان یاری می‌کنند.
 - ۳) گروهی از نخستین پیروان زرتشت که وی را در ارشاد مردم و اداره امور مذهبی آنها یاری می‌کنند.
 - ۴) گروهی از اعمال مذهبی مقدس، همچون نیایش کردن، که با ظهور زرتشت عمل بدان‌ها واجب شد.
۴۳۷. زرتشت با کدام‌یک از آداب نیایش رایج در جامعه خود مخالف بود؟
- ۱) بت‌پرستی
 - ۲) پرستش مظاهر طبیعی
 - ۳) نیایش کردن با خدایان
 - ۴) قربانی کردن

۴۳۸. همه موارد درباره تعالیم زرتشت درست است به جز

- ۱) زرتشت به جهان آخرت و روز واپسین اعتقاد نداشت و معتقد بود انسان‌ها در همین دنیا پاداش کارهای نیک و سزای اعمال بد خویش را خواهند گرفت.
- ۲) اهوره‌مزدا، آفریدگار آسمان‌ها و زمین، خورشید، ماه، ستارگان، آب‌ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است و هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست.
- ۳) دو نیرو یا مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد. آن کس که نیک و خیر را برگزیند، پیرو اهوره‌مزدا و آن کس که بد و شر را انتخاب کند، پیرو اهریمن شمرده می‌شود.
- ۴) وی به پیروانش سفارش می‌کرد که مینوی نیک را برگزینند و بر همین اساس آن‌ها را به سرمشق قرار دادن پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک تشویق می‌کرد.

۴۳۹. اوستا در زمان کدام‌یک از پادشاهان باستانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت؟

- ۱) اسکندر مقدونی
- ۲) داریوش اول
- ۳) شاپور دوم
- ۴) بلاش یکم

۴۴۰. کدام گروه نقش مهمی در آمیختن باورهای دینی کهن خود با تعالیم زرتشت داشتند؟

- ۱) جنگجویان آریایی
- ۲) مغ‌ها
- ۳) شاهان ماد
- ۴) آریاییان نخستین

۴۴۱. همه موارد درباره دین و عقاید ایرانیان باستان درست است به جز

- ۱) مادی‌ها اهوره‌مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا را ستایش می‌کردند.
- ۲) براساس آگاهی‌های تاریخی و باستان‌شناسی اثبات شده است که هخامنشیان پیرو دین زرتشتی بودند.
- ۳) مغان پس از اینکه دین زرتشتی را پذیرفتند، به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی تبدیل شدند.
- ۴) شاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می‌گذاشتند و فرهنگ و عقاید آنها را محترم می‌شمردند.

۴۴۲. کورش به ستایش کدام خدای غیرایرانی پرداخت؟

- ۱) نبونید
- ۲) زئوس
- ۳) مردوک
- ۴) هومین

۴۴۳. نمود تأثیر فرهنگی یونانیان بر اشکانیان را در کدام مورد می‌توان دید؟

- ۱) رواج صنعت کوزه‌گری
- ۲) عدم ذکر نام اهوره‌مزدا در سکه‌ها
- ۳) اعتقاد به زئوس
- ۴) ساخت معبد آناهیتا

۴۴۴. علت اینکه در دوران سلوکیان و اشکانیان علاوه بر اهوره‌مزدا، خدایان کهن ایرانی همچون مهر و آناهیتا نیز ستایش می‌شدند چیست؟

- ۱) کاهش قدرت اقتصادی و اجتماعی مغان زرتشتی و علاقه ایرانیان به بازگشت به ستایش خدایان کهن
- ۲) اختصاص مهر و آناهیتا به طبقه جنگاوران و تلاش ایرانیان جهت اخراج مهاجمان بیگانه
- ۳) احساس یأس و ناامیدی از بهبود اوضاع اجتماعی در میان ایرانیان و پناه بردن به خدایان کهن آریایی
- ۴) تلاش اسکندر مقدونی و سلوکیان در ترویج زبان، فرهنگ و باورهای یونانی و مقاومت ایرانیان در برابر آنها

۴۴۵. تصویر زیر که بقایای معبد آناهیتا در کنگاور را نشان می‌دهد، مبین چیست؟

- ۱) تخریب آثار ساسانیان توسط مسلمانان
- ۲) تأثیرپذیری اشکانیان از یونانیان در ساخت معابد
- ۳) رواج پرستش ایزدان کهن ایرانی در دوره ساسانی
- ۴) عدم علاقه مردم به پرستش اهوره‌مزدا در دوره اشکانی

۸۳

۴۴۶. در کدام دوره، ستایش ایزد مهر از ایران به آسیای صغیر و از آنجا به اروپا راه یافت؟

- ۱) اشکانی
- ۲) هخامنشی
- ۳) ساسانی
- ۴) سلوکی

۴۴۷. کتاب‌های بودایی توسط چه کسانی برای نخستین بار به زبان چینی ترجمه شدند؟

- ۱) مغان زرتشتی
- ۲) روحانیون بودایی
- ۳) شاهزاده‌های اشکانی
- ۴) موبدان زرتشتی

۴۴۸. کدام مورد از جمله نتایج سیاست آزادی دینی اشکانیان است؟

- ۱) گسترش شورش‌های پیروان میترائیسم
- ۲) تهدید منافع مغان و روحانیون زرتشتی
- ۳) رواج آیین بودایی در ایران
- ۴) گسترش گرایش به مسیحیت در شرق ایران

۴۴۹. کدام مورد درباره وضعیت دین در دوره ساسانیان اطلاعاتی به دست نمی‌دهد؟

- ۱) تاریخ هرودت
- ۲) شاهنامه فردوسی
- ۳) سنگ‌نگاره طاق بستان
- ۴) سنگ‌نگاره بهرام دوم در نقش رستم

۴۵۰. در این تصویر، اهوره‌مزدا پادشاه ساسانی و ایزد میترا نقش شده‌اند. وجود این سه شخصیت و اعطای حلقه قدرت به پادشاه ساسانی از سوی اهوره‌مزدا و در حضور میترا نشانه چیست؟

- ۱) ساسانیان ادعا می‌کردند که با برانداختن اشکانیان، قدرت را از میترا گرفته و به اهوره‌مزدا برگرداندند.
- ۲) ساسانیان برخلاف اشکانیان که قدرت خود را مدیون میترا بودند، صرفاً متکی به اهوره‌مزدا بودند.
- ۳) ساسانیان خود را نمایندگان خدا بر مردم می‌دانستند و پادشاهی را حق الهی خویش می‌دانستند.
- ۴) ساسانیان به ایزدان کهن ایرانی و تلاش جهت برجسته کردن نقش اهوره‌مزدا علاقه‌ای نداشتند.

۴۵۱. در کدام دوره برای نخستین بار دین زرتشتی به عنوان دین رسمی ایرانیان اعلام شد؟

- ۱) ماد
- ۲) اشکانی
- ۳) هخامنشی
- ۴) ساسانی

۴۵۲. گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی چه تأثیری در جامعه ایران گذاشت؟

- ۱) افول تجارت میان ایران و امپراتوری روم
- ۲) آغاز دشمنی با امپراتوری روم
- ۳) افزایش نفوذ و قدرت روحانیون زرتشتی
- ۴) از رونق افتادن مسیحیت در ایران

۴۵۳. کدام عامل موجب کتابت اوستا شد؟

- ۱ ترس از فراموشی اوستا
- ۲ تبلیغ زرتشتی‌گری در میان مردم خارج از ایران

۴۵۴. منقوش بودن این سکه به آتشدان نشانه چیست؟

- ۱ اهمیت و تقدس آتش نزد ساسانیان
- ۲ حفظ یاد و خاطره آتشکده استخر
- ۳ قرار گرفتن موبدان در بالاترین مقام سیاسی دولت ساسانی
- ۴ استفاده از این سکه صرفاً برای امور مربوط به آتشکده زرتشتی

۴۵۵. در تصویر مقابل، نقش آتشدان به کدام دوره ایران تعلق دارد؟

- ۱ ساسانی
- ۲ هخامنشی
- ۳ اشکانی
- ۴ سلوکی

۴۵۶. در کدام دوره، اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیرهایی بر آن نوشته شد؟

- ۱ اشکانی
- ۲ ساسانی
- ۳ اموی
- ۴ عباسی

۴۵۷. دینکرد چیست و در چه دوره‌ای تألیف شد؟

- ۱ متنی فقهی و حقوقی بر مبنای آیین زرتشتی - اشکانی
- ۲ دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی - ساسانی

۴۵۸. پیروان آیین مانی و مسیح **☩** بر اثر کدام عامل با مسائل و مشکلاتی مواجه شدند؟

- ۱ رسمیت یافتن دین زرتشتی و نیرومند شدن موبدان
- ۲ جنگ‌های میان ایران و روم و سرکوب مانویان
- ۳ شورش‌های مانویان و مسیحیان و حمایت امپراتور روم از آنها
- ۴ عدم پاسخگویی به شبهات مطرح‌شده توسط موبدان زرتشتی

۴۵۹. شاپورگان چیست؟

- ۱ جشن‌هایی که در زمان شاپور یکم در سالروز به تخت نشستن وی برگزار می‌شد.
- ۲ کتابی حاوی عقاید مانی که به شاپور دوم هدیه شد.
- ۳ جشن‌هایی که در زمان شاپور دوم در سالروز به تخت نشستن وی برگزار می‌شد.
- ۴ کتابی حاوی عقاید مانی که به شاپور یکم هدیه شد.

۴۶۰. از میان پادشاهان ساسانی از مانی حمایت کرد.

- ۱ شاپور دوم
- ۲ قباد
- ۳ خسروانوشیروان
- ۴ شاپور یکم

۴۶۱. همه موارد در ارتباط با مانی درست هستند به جز

- ۱ وی با ترکیب آموزه‌هایی از دین زرتشتی، مسیحی و بودایی، آیین جدیدی عرضه کرد.
- ۲ مانی و پیروانش کتاب‌های خود را تنها به زبان مانوی می‌نوشتند و برای تفهیم مطالب از نقاشی استفاده می‌کردند.
- ۳ بر این عقیده بود که هدف پیامبران این است که جهان را از تاریکی برهانند و انسان را رستگار کنند.
- ۴ موبدان با عقاید مانی به شدت مخالف بودند و پس از مرگ شاپور یکم اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند.

۲ پیشرفت دین مسیح

۴ لزوم مبارزه با جنبش مزدک

(سراسری - ۸۸)

قوم و اجتماع خود را معمولاً از ابتدای آفرینش به صورت شفاهی و سینه‌به‌سینه نقل می‌کردند. این سرگذشتنامه‌ها آمیخته با افسانه و داستان‌های حماسی بود.

صفحه ۱۴

۳۱. **گزینه ۳** مهم‌ترین کارکرد جاده ابریشم تجارت بود. این جاده از چین شروع شده و با گذشتن از آسیای مرکزی (شمال شرقی فلات ایران) و سپس ایران از عراق و سوریه گذشته و به سواحل دریای مدیترانه می‌رسید.

صفحه ۶ فصاحت ۳

۳۲. **گزینه ۴** تنها در ۴ به تمام مواردی که در انتخاب موضوع پرداخته می‌شود اشاره شده است. نکته: طرح پژوهش، دسترسی به تمامی منابع دست اول، ارزیابی میزان اعتبار منابع و دسته‌بندی اطلاعات از اقدامات پژوهشگر در مرحله انتخاب موضوع نیست.

صفحه ۶

۳۳. **گزینه ۳** به ترتیب مراحل گزینش تاریخی بدین ترتیب است: انتخاب موضوع - تدوین پرسش‌های تحقیق - شناسایی منابع - گردآوری و تنظیم اطلاعات - تحلیل و تفسیر اطلاعات - گزارش یافته‌های پژوهش

صفحات ۶ و ۷

۳۴. **گزینه ۱** فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ: الف) منبع شناخت و تفکر / ب) بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده / پ) تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

صفحات ۹ و ۱۰

۳۵. **گزینه ۲** زمان و مکان دو رکن مهم دانش تاریخ به شمار می‌روند.

صفحه ۱۲

۳۶. **گزینه ۴** نخستین پرسش‌هایی که برای تاریخ‌نگاران مطرح می‌شود، این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند.

صفحه ۱۲

۳۷. **گزینه ۱** نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان ابداع کرده است، «گاهشماری» یا «کرونولوژی» نام دارد که ارتباط نزدیکی با ریاضیات، نجوم و فیزیک دارد.

صفحه ۱۲

۳۸. **گزینه ۴** این وسیله اسطرلاب نام دارد که برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان کاربرد داشته است.

صفحه ۱۲

۳۹. **گزینه ۱** مردمان بین‌النهرین و مصریان باستان در تنظیم و تدوین گاهشماری پیشگام بودند.

صفحه ۱۳

۴۰. **گزینه ۳** در بین‌النهرین و به‌خصوص در میان بابلی‌ها، گاهشماری «خورشیدی-قمری» رایج بود. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد.

صفحه ۱۳

۴۱. **گزینه ۴** برای رفع این اختلاف هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.

صفحه ۱۳

۴۲. **گزینه ۳** مصریان گاهشماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند که در آن، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌گردید.

صفحه ۱۳

۴۳. **گزینه ۳** در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاهشماری مصری اصلاح شود. در سال ۵۲۵م تولد حضرت مسیح علیه السلام به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان تعیین شد.

صفحه ۱۳

۴۴. **گزینه ۲** به دستور پاپ گرگوار سیزدهم به کمک منجمان، بار دیگر گاهشماری مسیحیان اصلاح گردید.

صفحه ۱۳

۴۵. **گزینه ۱** گاهشماری هجری قمری که تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است.

صفحه ۱۳

۴۶. **گزینه ۱** مبدأ گاهشماری اسلامی، اول محرم سالی است که پیامبر(ص) از مکه به مدینه هجرت کرد است.

صفحه ۱۳

۴۷. **گزینه ۴** محتوای سنگ‌نوشته‌های بیستون و تخت‌جمشید نشان می‌دهند که گاهشماری خورشیدی - قمری بابلی در قلمرو هخامنشیان رواج داشته است.

صفحه ۱۴

۴۸. **گزینه ۲** این تست نشان‌دهنده نام روزها و ماه‌های ایران باستان است که ماه‌ها براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام‌گذاری شده بودند.

صفحه ۱۴

۴۹. **گزینه ۳** در دوره اشکانیان، گاهشماری‌های بابلی، سلوکی و اوستایی متداول بود.

صفحه ۱۴

۵۰. **گزینه ۱** در دوره ساسانی، گاهشماری اوستایی که گاه‌شمار دینی زردشتیان محسوب می‌شد، در ایران رایج گردید. در این گاه‌شماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی که به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند را «اندرگاه» می‌نامیدند.

صفحه ۱۵

۵۱. **گزینه ۲** مبدأ گاهشماری اوستایی، به تخت نشستن هر پادشاه بود. از آنجا که در این نوع گاهشماری، در هر ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه‌روز از سال حقیقی عقب می‌افتادند، بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه اضافه می‌کردند و در این نوع گاهشماری، ماه‌ها و روزهای سال با اسامی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بودند.

صفحه ۱۵

۵۲. **گزینه ۲** در ایران دوران اسلامی، گاهشماری هجری قمری رایج گردید؛ اما در کنار آن، گاهشماری‌های دیگری؛ مانند یزدگری، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی نیز رواج یافت.

صفحه ۱۵

۵۳. **گزینه ۳** نظم و ترتیب رویدادها که به آن گاهشماری (کرونولوژی) می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ، اهمیت فراوانی دارد. «خط زمان» ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آن‌ها بر روی نمودار نشان داد.

صفحه ۱۶

۵۴. **گزینه ۴** گزینه ۱ به دلیل اینکه در گذشته به نقش و تأثیر عوامل طبیعی و اقلیمی در شکل دادن به رویدادها توجه نمی‌شد، اشتباه است. گزینه ۲ به دلیل اینکه در مطالعه تاریخ، مکان اهمیت چندانی ندارد، اشتباه است. گزینه ۳ به دلیل اینکه در چند دهه اخیر ارتباط میان تاریخ و جغرافیا کمتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، اشتباه است.

صفحه ۱۷

۵۵. **گزینه ۱** هروودت برای نگارش «تاریخ هروودت» به مصر، فنیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده و این‌خلدون بخشی از مقدمه کتاب «العبر» خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.

صفحه ۱۷

۵۶. **گزینه ۱** رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آن‌ها بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند تأثیر داشته است.

صفحه ۱۷

۵۷. **گزینه ۱** رودهای دجله و فرات، نیل، کارون، سند و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آن‌ها بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند تأثیر داشته است. حاصلخیزی جلگه‌های پیرامون این رودها موجب رونق کشاورزی شده بود. گزینه ۲ به دلیل اینکه در ابتدای تشکیل تمدن‌ها تجارت دریایی شکل نگرفته بود، اشتباه است. گزینه ۳ به دلیل مطرح کردن نقش دفاعی رودها اشتباه است. گزینه ۴ به دلیل مطرح کردن تأمین آب اشتباه است؛ چرا که برای تأمین آب آشامیدنی جوامع اغلب کم‌جمعیت، رودهای کوچک و چشمه‌سارها نیز کافی بودند.

صفحه ۱۷

۵۸. **گزینه ۳** جغرافیای تاریخی دانشی است که به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد.

صفحه ۱۷

۵۹. **گزینه ۳** تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مطالعه می‌کند.

صفحه ۱۷

۶۰. **گزینه ۱** یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است.

صفحه ۱۸

۶۱. **گزینه ۲** نقشه‌های تاریخی جزء منابع دست اول نیستند و چون توسط پژوهشگران ترسیم شده‌اند، منبع دست دوم به حساب می‌آیند.

صفحه ۱۸

۶۲. **گزینه ۳** ساعت آفتابی تنها در طول روز که خورشید در آسمان بوده، کاربرد داشت.

صفحه ۱۲

۶۳. **گزینه ۴** یکی از اقدامات ضروری در تدوین گاهشماری، انتخاب یک مبدأ معین است.

صفحه ۱۲

۲۸۸. **گزینه ۱** منشور کورش روایتی است از فتح صلح آمیز بابل و دلیل اهمیتش نیز همین است؛ چرا که در گذشته، شهرها پس از گشوده شدن دچار قتل و غارت از سوی فاتحان می شدند. صفحه ۸۳

۲۸۹. **گزینه ۲** تفاوت عمده فتح بابل با سایر فتوحات هخامنشیان در فتح بدون خونریزی و مسالمت آمیز بابل است. صفحه ۸۳

۲۹۰. **گزینه ۱** مصر توسط کمبوجیه فتح شد. صفحه ۸۴

۲۹۱. **گزینه ۳** اول باید توجه کنید که بعد از مرگ کمبوجیه، گوماته مغ سر به شورش برداشت و نکته دوم این است که براساس نسب شناسی که در (صفحه ۸۲) آمده است، کمبوجیه اول پدر کورش دوم است و بر این اساس کمبوجیه فرزند کورش، کمبوجیه دوم است. صفحه ۸۵

۲۹۲. **گزینه ۱** وی در سرکوب شورشها در ابتدای حکومتش از کمک سران خاندانهای پارسی بهره برد. صفحه ۸۵

۲۹۳. **گزینه ۲** به دلیل اقدامات اساسی در ایجاد تشکیلات نوین اداری، نظامی و اقتصادی. صفحه ۸۵

۲۹۴. **گزینه ۴** تأسیس سپاه جاویدان و ایجاد جاده شاهی از جمله اقدامات داریوش اول هخامنشی است. صفحه ۸۵

۲۹۵. **گزینه ۱** این تصویر مربوط به دروازه ملل در تخت جمشید است که نماد حکومت جهانی هخامنشیان به شمار می آید. صفحه ۸۶

۲۹۶. **گزینه ۲** مهم ترین دلیل جنگ داریوش اول هخامنشی با یونانیان، نارضایتی یونانیان از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل شرقی دریای اژه بود؛ ولی نکته در این است که براساس درس ۶ دلیل این نارضایتی، توسعه طلبی یونانیان بوده است. صفحه ۸۶

۲۹۷. **گزینه ۳** یکی از شهرهای یونانی نشین آسیای صغیر به نام «میلتوس» به تحریک آنتیها علیه هخامنشیان شورش کرده و شهر سارد را آتش زدند. صفحه ۸۶

۲۹۸. **گزینه ۳** ایرانیان در زمان داریوش اول و در جنگ ماراتن با یونانیان به فرماندهی سرداران آنتی جنگیدند. صفحه ۸۶

۲۹۹. **گزینه ۴** داریوش بزرگ در اواخر پادشاهی خود با دشواری در غرب قلمروی خود روبه رو شد که در نهایت به بروز جنگ با یونانیان انجامید. صفحه ۸۶

۳۰۰. **گزینه ۱** خاندان هخامنشی در زمان پادشاهی اردشیر دوم دچار تفرقه درونی شد. صفحه ۸۷

۳۰۱. **گزینه ۱** کورش کوچک پس از شکست، به جرم خیانت کشته شد. صفحه ۸۷

۳۰۲. **گزینه ۴** اسکندر مقدونی طی نبردهای گرانیکوس، ایسوس و گوگمل سپاهیان داریوش سوم را شکست داد. صفحه ۸۸

۳۰۳. **گزینه ۲** آریوبرزن تلاش داشت تا مانع رسیدن اسکندر مقدونی به تخت جمشید شود. صفحه ۸۸

۳۰۴. **گزینه ۲** این نافرمانیها و شورشها به دلیل آن که پراکنده بود و میان آنها ارتباط و هماهنگی وجود نداشت، به نتیجه مطلوب نرسید. صفحه ۹۰

۳۰۵. **گزینه ۱** قلمرو سلوکوس شامل بین النهرین، بخشهایی از آسیای صغیر، سوریه و فلات ایران می شد. صفحه ۹۰

۳۰۶. **گزینه ۴** چنین عبارتی صحیح نیست و سلوکیان در اداره امور ایران از اشکانیان یاری نگرفتند و برعکس این اشکانیان بودند که علیه حکومت سلوکیان فعالیت می کردند. صفحات ۹۰-۹۱

۳۰۷. **گزینه ۱** اشتغال سلوکیان به غرب، جهت رقابت با مصر سبب شد، توجهی به شرق نکنند و در نهایت خاندانهای محلی از جمله اشکانیان در جهت استقلال قدم برداشتند. صفحه ۹۱

۳۰۸. **گزینه ۲** سلوکیان اقوام گوناگون را تنها با توسل به زور زیر فرمان خود نگاه داشته بودند و هیچگاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی

با اقوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند. همین مسئله باعث سست شدن حاکمیت در ایران شد. صفحه ۹۱

۳۰۹. **گزینه ۱** یونانیان، صدروازه را «هکاتمپلس» می گفتند. صفحه ۹۱

۳۱۰. **گزینه ۲** با فتوحات مهرداد یکم، حکومت اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد و فتوحات مهرداد دوم وسعت قلمرو اشکانیان را به نهایت حد خود را رساند. صفحه ۹۲

۳۱۱. **گزینه ۴** به خاطر لزوم مقابله با رومیان، نیاز بود که پایتخت اشکانیان به مرزهای امپراتوری روم نزدیک تر باشد تا تدارکات جنگ به نحو بهتری صورت گیرد؛ به همین دلیل، پایتختهای اشکانی از سمت شرق فلات ایران به سمت غرب فلات ایران تغییر یافتند. فعالیت ۱ صفحه ۹۲

۳۱۲. **گزینه ۲** اشکانیان در دوران آغازین پادشاهی خویش، از حیث فرهنگی تحت تأثیر یونانیان بودند و در سکه هایشان عبارات یونانی استفاده می کردند. صفحه ۹۲

۳۱۳. **گزینه ۱** در روزگار مهرداد دوم، با آمدن سفیرانی از سوی چین، روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. صفحه ۹۳

۳۱۴. **گزینه ۱** بیشتر جنگهای ایران و روم در دوره اشکانی بر سر تصاحب ارمنستان بود. توجه داشته باشید که ارمنستان تاریخی، علاوه بر ارمنستان کنونی که در قفقاز جنوبی است، شامل قسمت هایی از شرق آسیای صغیر نیز می شد. صفحه ۹۳

۳۱۵. **گزینه ۴** حکومت ملوک الطوائفی مجموعه ای از حکومت های نیمه مستقل بود که به حکومت مرکزی مالیات و نیروی نظامی می داد و در دوره اشکانی در ایران رواج داشت. صفحه ۹۳

۳۱۶. **گزینه ۱** در اوایل قرن سوم میلادی، حکومت اشکانی بر اثر جنگهای پیاپی با رومیان در مرزهای غربی و درگیری های نظامی در مرزهای شرقی ضعیف شد و در نتیجه، برخی حاکمان محلی درصدد نافرمانی برآمدند. صفحه ۹۳

۳۱۷. **گزینه ۳** اردشیر در تیسفون تاج گذاری کرد و این شهر را به پایتختی برگزید. صفحه ۹۴

۳۱۸. **گزینه ۳** نسا، صدروازه و تیسفون، به ترتیب پایتخت های اشکانیان بودند. صفحه ۹۱

۳۱۹. **گزینه ۱** تصمیم بر ایجاد حکومت مرکزی نیرومند به جای ملوک طوائفی، موجب نارضایتی سران ملوک طوائفی که نمی خواستند استقلال نسبی خویش را از دست بدهند، گردید و این حکومتها به مخالفت با اردشیر برخاستند. صفحه ۹۴

۳۲۰. **گزینه ۱** اردشیر در نظر داشت شیوه حکومت ملوک طوائفی را به حکومت مرکزی تغییر دهد. او در این راه با مقاومت حاکمان محلی برای از دست دادن قدرتشان مواجه بود. صفحه ۹۳

۳۲۱. **گزینه ۳** ساسانیان بعد از دو تکه شدن روم با روم شرقی به جدال پرداختند. صفحه ۹۴

۳۲۲. **گزینه ۱** چنین عبارتی غلط است؛ مزدک هیچ نزدیکی با قباد نداشت و قباد نیز تنها به دلیل کم کردن قدرت اشراف و موبدان از او استفاده کرد. صفحه ۹۱

۳۲۳. **گزینه ۳** در پایان دوران قباد، با هدایت خسرو، پسر و جانشین او، مزدک به مناظرهای ساختگی دعوت شد که در پایان آن، به همراه تعدادی از هوادارانش به قتل رسید. **نکته:** خسرو منظور خسروانشیروان است و در درس نیز به این نکته اشاره شده. صفحه ۹۵

۳۲۴. **گزینه ۴** قباد که در آغاز زمامداری خود قصد داشت از قدرت اشراف، نجبا و موبدان بکاهد و دست آنان را از امور کشوری کوتاه کند، به حمایت از مزدک برخاست. صفحه ۹۵

۳۴۳. **گزینه ۲** حکومت هخامنشی در دوره داریوش اول به نهایت گسترش خود رسید. صفحه ۱۰۰

۳۴۴. **گزینه ۳** بنیان‌گذار و طراح اصلی نظام سیاسی- اداری حکومت هخامنشیان، داریوش اول است. صفحه ۱۰۰

۳۴۵. **گزینه ۴** خزانه شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی تحت اداره یکی از نجبای بلند پایه مادی و یا پارسی قرار داشت. صفحه ۱۰۰

۳۴۶. **گزینه ۲** در تقسیمات اداری و سیاسی هخامنشیان، شهر و ساتراپ، معادل استان بود. صفحه ۱۰۰

۳۴۷. **گزینه ۴** در دوره هخامنشی افرادی که مسئول بازرسی در مورد صاحب‌منصبان حکومتی و کیفیت انجام وظایف آن‌ها بودند، چشم و گوش شاه نام داشتند. صفحه ۱۰۱

۳۴۸. **گزینه ۴** فرمانروایان سلوکی در ایران، سیاست آزادی و مدارای دینی پادشاهان هخامنشی را ادامه دادند. صفحه ۱۰۲

۳۴۹. **گزینه ۱** خاندان اشکانی به اتکای جنگاوران قبایل صحراگرد شرق ایران به قدرت رسید و همین مورد تأثیرگذار بود که باعث ایجاد نظام ملوک‌طوایفی شد. صفحه ۱۰۲

۳۵۰. **گزینه ۳** در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ و در دیگری، پیشوایان دینی یا مغان حضور می‌یافتند. صفحه ۱۰۲

۳۵۱. **گزینه ۲** کمک به پادشاه در اداره امور کشور، تعیین جانشین پادشاه و تصمیم‌گیری برای جنگ و صلح، از جمله وظایف مجالس در دوره اشکانی بود. صفحه ۱۰۲

۳۵۲. **گزینه ۱** حاکمان محلی به نام خود سکه ضرب می‌کردند. صفحه ۱۰۲

۳۵۳. **گزینه ۳** این تصویر، سنگ‌نگاره اردشیر بابکان به هنگام دریافت حلقه شاهی از اهوره‌مزدا در نقش رستم است که نمایانگر تأکید پادشاهان ساسانی به حق الهی پادشاهیشان و مشروعیت دینی حکومت ساسانی است. صفحه ۱۰۲

۳۵۴. **گزینه ۴** پادشاهان ساسانی به‌منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، سپاه دائمی و نیرومند تشکیل دادند و تشکیلات اداری (دیوان‌سالاری) را تقویت کرده و توسعه دادند. صفحه ۱۰۳

۳۵۵. **گزینه ۱** پادشاهان ساسانی درون تشکیلات اداری قرار نداشتند و رأس این تشکیلات در اختیار وزیر بود. صفحه ۱۰۳

۳۵۶. **گزینه ۲** در دوره ساسانی، بزرگ‌فرمادار عنوانی بود که برای وزیر به کار می‌رفت. صفحه ۱۰۳

۳۵۷. **گزینه ۴** در دوره ساسانی، «دبیران‌مهست» یا «دبیربد» عنوانی بود که برای رئیس دبیران و کاتبان به کار می‌رفت. صفحه ۱۰۳

۳۵۸. **گزینه ۴** در دوره‌های سلوکیان از سلسله هخامنشیان تقلید شده است؛ در دوره مادی‌ها از ایلامی‌ها و در دوره هخامنشیان از دوره مادی‌ها. صفحه ۱۰۳

۳۵۹. **گزینه ۲** قلمروی ایران‌شهر مربوط به دوره ساسانیان است و این سلسله، قلمروی خود را به این نام می‌شناختند. صفحه ۱۰۴

۳۶۰. **گزینه ۳** براساس باورهای کهن ایرانی، مهر یا میترا، ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی بود. صفحه ۱۰۴

۳۶۱. **گزینه ۴** از دوره هخامنشیان ارتباط فرهنگی بین دولت مرکزی و تمدن‌های تابعه وجود داشته است که از نشانه‌های این مورد، پیدا شدن عنصری از یک تمدن به تمدن دیگر است و در دوره هخامنشیان از قوانین تمدن‌های تابعه استفاده می‌شده است؛ نشانه آن، پیدا شدن لوح حمورابی در شوش است و همین استفاده از قوانین تمدن‌های تابعه، نشانه مدارا و پذیرش تمدن‌های تابعه است. صفحه ۱۰۴

۳۶۲. **گزینه ۴** شکل غیررسمی قضاوت را اغلب ریش‌سفیدان و بزرگان خانواده‌ها و قبایل و شکل رسمی را روحانیون زردشتی و قضات شاهی بر عهده داشتند. صفحه ۱۰۴

۳۲۵. **گزینه ۴** خسروانوشیروان یکی از پادشاهان مشهور ساسانی به شمار می‌رود. این پادشاه برای سامان بخشیدن به اوضاع کشور، اصلاحاتی را در زمینه اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد. صفحه ۹۵

۳۲۶. **گزینه ۲** در پایان دوران قباد، مزدک به مناظره‌ای ساختگی دعوت شد که در پایان آن، به همراه تعدادی از هوادارانش به قتل رسید. صفحه ۹۵

۳۲۷. **گزینه ۲** در دوران هرمز چهارم که جانشین خسرو انوشیروان بود؛ اختلاف و نزاع سیاسی در دربار ساسانیان اوج گرفت و بهرام چوبین با پشتیبانی بزرگان علیه پادشاه شورش کرد. صفحه ۹۶

۳۲۸. **گزینه ۱** خسروپرویز پس از شورش بهرام چوبین به بیزانس گریخت و با حمایت امپراتوری روم، به قدرت رسید. صفحه ۹۶

۳۲۹. **گزینه ۳** بر اساس متن کتاب، از جمله دلایل جنگ ایران با روم، بر سر تسلط بر ارمنستان و مرزهای سوریه بوده است. صفحه ۹۳. از سوی دیگر، در دوره ساسانی نیز دو کشور بر سر تسلط بر برخی سرزمین‌های سرحدی، به‌ویژه منطقه ارمنستان، با یکدیگر اختلاف و درگیری داشتند. صفحه ۹۶

۳۳۰. **گزینه ۴** مهم‌ترین هدف رومیان از لشکرکشی به ایران، تسلط بر مسیرهای تجاری که به هند و چین می‌رسید، بود که بیشتر این درگیری‌ها در ارمنستان رخ می‌داد. صفحه ۹۶

۳۳۱. **گزینه ۳** ساسانیان برای مقابله با حمله اعراب یابانگرد به ایران، حکومت لخمیان را در جنوب غربی ایران به مرکزیت «حیره» تأسیس کردند. صفحه ۹۷

۳۳۲. **گزینه ۱** براندازی دولت لخمیان توسط خسروپرویز موجب شد که مرزهای جنوب غربی ایران در برابر هجوم اعراب بی‌دفاع بماند. صفحه ۹۷

۳۳۳. **گزینه ۲** این تصویر مربوط به نقش برجسته شاپور یکم و والین، امپراتور اسیر روم، در نقش رستم است که خبر از شکست روم و اسارت امپراتور روم به دست ساسانیان می‌دهد. صفحه ۹۷

۳۳۴. **گزینه ۴** جانشین خسروپرویز، شیرویه بود که بیشتر افراد خاندان ساسانی را که ممکن بود وارث تاج و تخت شوند، کشت. صفحه ۹۸

۳۳۵. **گزینه ۱** در این زمان، بر اساس متن کتاب درسی، قدرت شاهان کاهش پیدا کرده بود. **گفته**، عدم ثبات سیاسی را می‌توان از تغییر مداوم شاهان بعد از خسروپرویز دید. صفحه ۹۸

۳۳۶. **گزینه ۲** باید توجه داشت که هر دو سلسله از پارس برآمدند. صفحه ۸۰ و ۹۴

۳۳۷. **گزینه ۳** هخامنشیان توسط مقدونیان و ساسانیان توسط اعراب منقرض شدند. صفحه ۸۷ و ۹۸

۳۳۸. **گزینه ۲** به دلیل کمبود اسناد و شواهد مکتوب، ارائه تصویری روشن و کامل از نحوه اداره کشور و تشکیلات اداری در دوران ماد، بسیار دشوار است. صفحه ۹۹

۳۳۹. **گزینه ۱** اوستا برای نخستین بار در دوره اشکانی مکتوب شد و درباره سازمان اداری هخامنشیان نیز اطلاعاتی به دست نمی‌دهد. صفحه ۹۹

۳۴۰. **گزینه ۱** در هر دو دوره، از تجربیات اداری و نظامی حکومت‌های پیشین استفاده می‌شده است. صفحات ۹۹ - ۱۰۰

۳۴۱. **گزینه ۳** هخامنشیان برای اداره قلمرو پهناور حکومت خود که شامل سرزمین‌های گوناگون با اقوام، فرهنگ‌ها و آداب و رسوم متفاوت می‌شد، نیازمند شیوه‌های مدیریتی تازه و تشکیلات حکومتی کارآمدی بودند. صفحات ۹۹ و ۱۰۰

۳۴۲. **گزینه ۱** شیوه جدید فرمانروایی که کورش بنیان نهاد، مبتنی بر احترام به دین و فرهنگ مردم سرزمین‌های فتح‌شده و مشارکت آنان در حکومت بود. **گفته**، توجه نمایند که گزینه‌های ۳ و ۴ نیز از ویژگی‌های فرمانروایی کورش بوده است؛ ولی سؤال، ویژگی که حکومت کورش مبتنی بر آن بود را می‌خواهد. صفحه ۱۰۰